

INFORMAČNÍ POTŘEBY VĚDECKÝCH PRACOVNÍKŮ A SLUŽBY KNIHOVNY

Anna Stöcklová, Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK, Praha

V roce 2006 na této konferenci vystoupil Dr. Tomáš Řehák, ředitel Městské knihovny v Praze s inspirativním příspěvkem: *Existují dva druhy knihoven: ty, které se změní, a ty, které zaniknou*. Hned na začátku prezentace nastolil několik klíčových otázek. Například přežijí knihovny rok 2015? Budou knihovny za deset let někomu potřebné? Domnívám se, že veřejné knihovny tento příspěvek inicioval k novým aktivitám při práci se čtenářem a knihovny se velmi dobře mění v komunitní centra měst.

Co však knihovny, které slouží vědeckým pracovníkům?

Potřebují ještě vědečtí pracovníci služby tradičních knihoven? Jaké jsou v současné době jejich informační potřeby? Zjišťuje je někdo?

Informační potřeba je deficit informací, kterou potřebuje vědecký pracovník k vyřešení nějakého problému. A to nejen k vyhledání informací, ale také k jejich sdělování. Informační potřeba se mění v čase. Dynamičnost se projevuje zejména ve výzkumu. Zde kvalita a kvantita poskytovaných informací závisí na fázi, ve které se nachází řešení výzkumného úkolu. Jiné informace potřebuje řešitel před zahájením úkolu, jiné v průběhu řešení a na jeho konci. Dynamiku informačních potřeb během řešení výzkumných projektů je nutno brát v úvahu při plánování informační činnosti a při prosazování diferencovaného přístupu k jednotlivým uživatelům.

Zjišťování informačních potřeb je prvním krokem k jejich zajištění. Existují různé sociologické metody – dotazník, pozorování, rozhovor, studium dokumentů, experiment. Pro zjištění informačních potřeb u vědců je nejefektivnější metodou rozhovor. Při této metodě lze dobře sledovat validitu odpovědí, lze jej využít i pro informační přípravu, respondentovi vysvětlit odborné termíny.

Knihovník by měl zjistit, co skutečně vědecký pracovník potřebuje. Informační požadavek se nekryje s informační potřebou. Málokdo je schopen informační potřebu definovat, ale pomocí vhodných otázek je možno se k informační potřebě přiblížit.

V odborných knihovnách je třeba stanovit **profil jednotlivých uživatelů**, vystihnout konkrétní informační potřeby.

1. **Identifikace osoby uživatele** – věk, vzdělání, jazykové schopnosti, délka praxe, funkce na pracovišti, členství v odborných organizacích, pracovní tým, zdravotní stav. Charakterové vlastnosti – vytrvalost, důkladnost, pořádkumilovnost, samostatnost, motivace. Zájmy a záliby.
2. **Odborný profil uživatele** – grant, výzkum (včetně časového rozložení), předmět odborného zájmu, studia či jiné pracovní činnosti, je možno vyjádřit klíčovými slovy, které charakterizují tento odborný profil.
3. **Způsob práce s informacemi** – uživatelem preferované dokumenty, uživatelem odmítané dokumenty, časopisy, které uživatel sám získává, časopisy, které studuje ve vlastní instituci, časopisy, které studuje v jiné informační instituci, časopisy, které by chtěl studovat, neformální kanály, druhy informačních služeb, které využívá, možnost práce s výpočetní technikou, čas, který uživateli nejvíce vyhovuje pro příjem informací.

Dále je třeba vzít v úvahu i společenské změny a zohlednit vývoj informačních technologií.

- Vědci se mohou bez omezení účastnit odborných akcí v zahraničí, kde získají nejnovější informace a navazují komunikaci se zahraničními kolegy. Vznikají neviditelné kanály, kterými oboustranně proudí mnoho informací, o kterých knihovník neví.
- Internet se stává běžnou součástí našeho života. Spojení mají všichni nejen na pracovišti, ale i doma a na cestách. Mají tedy přístup k informacím 24 hodin denně, sedm dní v týdnu.
- Na internetu jsou plnotextové dokumenty, a to nejen články z časopisů, ale i materiály z konferencí a v některých případech i volně přístupné elektronické knihy.

Co to znamená pro práci knihovníků:

- Zajistit přístup k elektronickým dokumentům, zejména k placeným zdrojům. V tom jsou knihovny naprosto nezastupitelné.
- Nebudovat studovny, ale zajistit vzdálený přístup ke zdrojům. Umožnit uživatelům studovat doma bez ohledu na otevírací dobu knihovny.
- Pracovat s uživatelem individuálně, nenabízet řešerše, ale vytvořit profil a personalizovat dostupné databáze. Databázová centra pak budou posílat upozornění na relevantní práce přímo uživateli.

- „Nevychovávejme“ uživatele k vyhledávání informací, naučme se to my a informace uživateli poskytneme.
- Staňme se pro své uživatele jedinou knihovnou, kterou pro přísun odborných informací potřebuje.
- Vzhledem k tomu, že uživatelé mají přístup ke zdrojům 24 hodin denně, 7 dní v týdnu nemusí být knihovna otevřena déle než 8 hodin.
- Knihovník se musí snažit získat co nejvíce informací o činnosti ústavu, být součástí týmu. Zúčastňovat se porad, akcí a sledovat dokumenty vedení pracoviště.

Vědecké pracovníky nechápat pouze jako příjemce informace, ale také jako **tvůrce informací**.

- Dohledání citací do publikace a jejich úprava podle požadavků redakce.
- Průběžná a kompletní evidence publikační činnosti uživatelů.
- Informace o publikacích vědeckých pracovníků a jejich ohlasech (citovanosti).
- Vedení ústavu průběžně informovat o publikační aktivitě zaměstnanců a ohlasech jejich publikací.

Pokud ovšem bude knihovna kupovat knihy, pečlivě je katalogizovat, vystavovat časopisy na regál, evidovat výpůjčky a v lepším případě nabízet možnost přístupu k placeným informacím, nemůže očekávat podporu od vedení instituce.

Automatizace knihoven a přístup na internet, mělo především odstranit manuální a duplicitní práce v knihovnách. Mylně jsme se domnívali, že to přinese snížení počtu zejména katalogizátorů. Bohužel stále v České republice je největší pozornost věnována dokonalému zpracování dokumentů. Stále se jeden titul katalogizuje mnohokrát, ačkoli všechny komerční automatizované knihovnické softwary mohou běžně přejímat již jednou zkatalogizované tituly. A to ještě nemluvíme o činnosti, kdy knihovny paralelně tisknou katalogizační lístky a pracně je vřazují do klasických kartoték!

Budou-li knihovny pro vědce chtít přežít rok 2015, budou muset přejít od katalogizace k diferencovaným službám jednotlivcům, stát se jejich týmovými kolegy a zejména se učinit nepostradatelnými u vedení ústavu.

Posláním každé informační instituce by mělo být poskytování optimálního množství alespoň relevantních (pokud možno však pertinentních) informací, v optimálním čase, v optimální podobě, bez zbytečných ztrát a nadbytečných aktivit – svým uživatelům.